

Konrad Żurek

WSPiA – Rzeszowska Szkoła Wyższa

ORCID 0000-0001-6005-7787

Organizacja i działalność Polskiej Policji Generalnego Gubernatorstwa w okresie II wojny światowej

Organization and activity of the Polish Police of the General Government during World War II

Abstrakt

Generalne Gubernatorstwo istniało w latach 1939–1945, zajmowało część współczesnego terytorium Polski i było podporządkowane suwerenności Rzeszy. Prawo Generalnego Gubernatorstwa stanowiło system kształtowany na mocy dekretów Kanclerza Rzeszy A. Hitlera, rozporządzeń i zarządzeń Generalnego Gubernatora H. Franka oraz innych upoważnionych przez niego wyższych funkcjonariuszy, a zwłaszcza kierowników wydziałów w Urzędzie, a następnie Rządzie Generalnego Gubernatorstwa. W tej pracy najwięcej uwagi poświęcono aspektowi organizacji i działalności Polskiej Policji, która była pod względem organizacyjnym i kadrowym kontynuacją Policji Państwowej. Na jej barkach spoczywał m.in. obowiązek całkowitej bieżącej ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Należy jednak zaznaczyć że Niemcy w znacznej mierze pozbawili Policję Polską charakteru narodowego, przekształcając ją w formację policyjną o charakterze miejskim lub gminnym. Działalność Polskiej Policji jako zwartej formacji uzyskała aprobatę władz emigracyjnych oraz podziemnych w kraju. Obie strony podzielały pogląd, że funkcjonowanie wyłącznie policji niemieckiej byłoby znacznym utrudnieniem dla społeczeństwa, a w dodatku utrudniałoby skuteczną walkę z okupantem. W krótkim okresie nastąpiło wiele zmian dla Polskiej Policji, które zostały ukazane w tym artykule. Celem pracy było przybliżenie działalności Polskiej Policji w Generalnym Gubernatorstwie w okresie II wojny światowej i ukazanie najważniejszych zmian prawnych jakie nastąpiły dla tej formacji. Głównym celem badawczym była próba odpowiedzi na pytanie: czy Polskiej Policji w omawianym okresie udało się skutecznie realizować zadania nałożone na nią przez ustawodawcę? W niniejszym opracowaniu posłużono się metodą dogmatyczno-prawną, niezbędną do omówienia przedstawionej problematyki, a ze względu na zakres czasowy omawianego zagadnienia również metodą historyczno-prawną.

Słowa kluczowe: Polska Policja, Generalne Gubernatorstwo, Policja Państwowa, II wojna światowa, bezpieczeństwo

Abstract

The General Government existed in the years 1939–1945 and occupied a part of contemporary Polish territory. The General Government was subordinated to the sovereignty of the Reich. The Law of the General Government was a system shaped by the decrees of the Reich Chancellor A. Hitler, ordinances and orders of the General Governor H. Frank and other senior officers of the General Government authorized by him, especially heads of departments in the Office, and then the Government of the General Government. In this work, the most attention was paid to the aspect of the organization and activity of the Polish Police, which in terms of organization and staffing was a continuation of the State Police. On her shoulders rested, among others the obligation to fully protect public safety and order on an ongoing basis. It should be noted, however, that the Germans largely deprived the Polish Police of its national character, transforming it into a police formation of a municipal or municipal character. The activity of the Polish Police as a cohesive formation was approved by the emigration and underground authorities in the country. Both sides shared the view that the functioning of only the German police would be significantly more difficult for the society and, in addition, it would hinder an effective fight against the occupier. In a short period of time, many changes took place for the Polish Police, which are presented in this article. The aim of the work was to present the activities of the Polish Police in the General Government during World War II and to present the most important legal changes that took place for this formation. The main research problem in this work was an attempt to answer the question: Did the Polish Police manage to effectively carry out the tasks imposed on it by the legislator in the period in question? In this study, the dogmatic and legal method was used, necessary to discuss the presented issues, and due to the time scope of the discussed issue, also the historical and legal method.

Keywords: Polish Police, General Government, State Police, Second World War, Security

Wprowadzenie

Zadania państwa w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego są rozległe i złożone. Na barkach państwa spoczywa nie tylko zapobieganie oraz zwalczanie przestępczości, terroryzmu czy wykroczeń, ale również utrzymanie porządku w miejscach publicznych, w ruchu drogowym, ochrona przeciwpożarowa, jak również troska o zapewnienie ochrony granicy państwowej. Pozycja Policji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego tworzona jest zbiorowym wysiłkiem wszystkich jej funkcjonariuszy. Współpraca funkcjonariuszy policji w znacznym stopniu przekłada się na wyniki działań w ramach posiadanych przez nią uprawnień. W okresie międzywojennym, dużym uznaniem społeczeństwa cieszyła się Policja Państwowa (PP). Jednakże wybuch II wojny światowej w dniu 1 września 1939 r. sprawił, że służba funkcjonariuszy policji została przerwana. W okresie II wojny światowej uformowano inną formację – Polską Policję (PP), która pod względem organizacyjnym i kadrowym była kontynuacją PP. Obowiązywały ją przedwojenne regulaminy i przepisy służbowe. PP powołana została 17 grudnia 1939 roku.

Mimo jej krótkiego życiorysu, który obejmował okres działań wojennych, dokonało się w niej wiele zmian m.in. formalno-prawnych, które również mają swoje odbicie w niniejszym artykule. Celem tej pracy było przybliżenie aspektu organizacji i działalności PP w okresie II wojny światowej. Podzielić należy pogląd głoszony przez

R. Litwińskiego, który uważał, że sytuacja polityczna w Polsce po 1945 roku sprawiła, że problematyka policyjna związana z latami wojny i okupacji nie cieszyła się zbyt dużym zainteresowaniem historiografii (Litwiński, 2008: 290), dlatego też zdaniem autora tego artykułu aspekt organizacji oraz działalności PP zasługuje na omówienie.

Policja Państwowa – krótka charakterystyka

Policja Państwowa (PP) powołana została do życia 24 lipca 1919 r. Stanowiła aparat wykonawczy organów administracji ogólnej, Ministra Spraw Wewnętrznych, wojewodów i starostów. Organy te wydawały polecenia, dyrektywy służbowe w sprawach związanych z ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego. Natomiast w kwestii dochodzeń czy ścigania popełnionych przestępstw Policja podporządkowana była organom wymiaru sprawiedliwości, tj. sędziom śledczym i prokuratorom (Bardach, Leśnodorski, Pietrzak, 2001).

Należy zauważyć że ustawa o PP nie zawierała żadnych uregulowań prawnych przewidujących, w przypadku wojny, jej wcielenia do sił zbrojnych. Doświadczenia z okresu wojny polsko-bolszewickiej, kiedy to policja odegrała ważną rolę m.in. w ewakuacji władz oraz ludności cywilnej, sprawiły że ta formacja, szczególnie w sytuacjach zagrożenia zewnętrznego, może być skuteczną częścią sił zbrojnych (Czop, Sokołowski, 2013).

Istotny aspekt odnoszący się do jej przydatności w sytuacji wojennej zawarty został w rozporządzeniu wydanym przez prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o PP, a precyzując w art. 28, w którym wskazano iż: „W razie częściowej lub całkowitej mobilizacji albo w innych wypadkach, w których ze względu na interes obronny państwa Rada Ministrów uzna to za konieczne, Policja Państwowa z chwilą ogłoszenia mobilizacji względnie od dnia, wskazanego uchwałą Rady Ministrów, staje się z mocy samego prawa częścią sił zbrojnych Państwa i wchodzi w ich skład, jako wojskowy korpus służby bezpieczeństwa” (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej).

Jak wynika z zaprezentowanego wyżej art. 28 rozporządzenia, było ono kluczowe w zakresie właściwego zrozumienia roli i funkcji policji, jak również czyniło z niej formację wojskową zdolną do działania na linii frontu w sytuacji prowadzonych działań wojennych na terenie kraju (Fałdowski, 2016: 44–45).

W 1938 r. liczba policjantów wynosiła 29 936 funkcjonariuszy. Co ciekawe, mimo rysujących się zagrożeń, Polska zajmowała ostatnie miejsce w Europie pod względem liczebności policjantów (Jeleniewski, 2007: 23). W czasie kampanii wrześniowej zginęło ok. 2 tys. policjantów, zaś ok. 12 policjantów dostało się do niewoli sowieckiej. Blisko 6 tys. funkcjonariuszy zostało zamordowanych wiosną 1940 r., a ich ciała spoczywają na Polskim Cmentarzu Wojennym w Miednoje (największej policyjnej nekropolii na świecie) (Policja, 2022).

W momencie wybuchu II wojny światowej, jak podaje R. Litwiński, PP liczyła 30 812 funkcjonariuszy (Litwiński, 2007: 99). Przyjmuje się w literaturze przedmiotu, że pod koniec 1939 r. działalność (choć nie formalnie) przestały pełnić zarówno PP jak i Policja Województwa Śląskiego (PWŚ). W tym okresie, zarówno legalne władze

RP na uchodźstwie w Londynie jak i proveniencji moskiewskiej nie przewidywały „wskreszenia” w Polsce powojennej organów bezpieczeństwa (w dotychczasowej formie) (Kania, 2021: 421).

PP została rozwiązana z dniem 15 sierpnia 1944 r., (Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu policji państwowej) i zastąpiona Milicją Obywatelską (MO), która 7 października 1944 r. rozpoczęła działalność jako prawno-publiczna formacja służby Bezpieczeństwa Publicznego (Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. o Milicji Obywatelskiej). Aktami prawnymi, regulującymi te zagadnienia, były dwa rozporządzenia wydane przez Krajową Radę Ministrów. Były to *Rozporządzenie Krajowej Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu korpusu Policji Państwowej*, który traktował o rozwiązaniu PP, urzędującej na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 r. W pozostałych, prawnym regulacjach zostały objęte sprawy dotyczące osób pozostających w służbie i emerytowanych (przed 1 września 1939 r.), służących w PP GG i przyjęcia (bądź kontynuowania w nich służby) do stanowionych drugim aktem prawnym tj. *Rozporządzeniem Krajowej Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1944 r. o tymczasowej organizacji służby bezpieczeństwa* – dwóch nowych formacji bezpieczeństwa tj. Korpusu Bezpieczeństwa oraz straży samorządowych. Formalno-prawne rozwiązanie PP w rezultacie pociągnęło za sobą ważne decyzje odnośnie do dalszych losów jej funkcjonariuszy. Jak słusznie spostrzegł P. Majer, założenia prezentowane przez Krajową Radę Ministrów miały jednak jedynie charakter wstępny, które później powinny zostać odzwierciedlone w innych aktach prawnych. Rozwój sytuacji politycznej w kraju sprawił, że zamiary te nie mogły zostać w pełni urzeczywistnione. (Majer, 2019).

Trzeba przyznać, że PP okresu międzywojennego była formacją sprawną, mobilną i spełniającą pokładane w niej nadzieje. Dobrym tego potwierdzeniem jest fakt, że utworzona po II wojnie światowej MO, jak i obecne służby stojące na straży ładu i porządku publicznego czerpały i nadal czerpią ze sposobu działania, struktur organizacyjnych i doświadczenia tej formacji (Franc, 2012).

Charakterystyka Generalnego Gubernatorstwa

W dniu 8 września 1939 roku, wódz III Rzeszy – Adolf Hitler wydał „Wytyczne w sprawie ustanowienia administracji wojskowej na okupowanych ziemiach wschodnich”, które uprawomocniały przekazanie kierownictwa całej administracji wojskowej na ziemiach polskich z rąk naczelnego dowództwa wojsk lądowych (Oberkommando des Heeres – OKH) w ręce powołanego Naczelnego Dowódcy Wschód (Oberbefehlshaber Ost, Oberost), któremu podlegać miały 4 okręgi dowodzenia, sztab administracyjny, zarząd cywilny, którego szefowie mieli być mianowani przez OKH w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Rzeszy (Reichsministerium des Innern – RMdI). Podkreślić należy, że Szefowie zarządu cywilnego podporządkowani byli zarówno dowódcom okręgów, jak i naczelnemu szefowi administracji całego okupowanego polskiego terytorium. Na stanowisko to wybrany został Hans Frank (Kozyra, 2015: 37).

W dniu 28 września 1939 r., po upadku polskiego państwa, prominentni przywódcy hitlerowscy i dowództwo sowieckiej Rosji osiągnęli porozumienie w kwestii przyszłości

zagarniętych ziem polskich. I tak, tereny na zachód od linii San–Bug–Narew–Pisa miały przypaść Niemcom, zaś te na wschód agresorowi sowieckiemu. W tych dwóch strefach miał zostać wprowadzony „porządek państwowy”. Istotne decyzje w tej kwestii podjął Adolf Hitler, który w dniu 8 października 1939 r. wcielił do III Rzeszy część obszaru II Rzeczypospolitej (Pomorze, Wielkopolskę, województwo łódzkie, śląskie, północne Mazowsze, Suwalszczyznę, Zagłębie Krakowskie). Wcielone ziemie zajmowały obszar niemal 90 tys. km, zamieszkałych przez ok. 10 milionów ludzi. Innym aktem prawnym, tj. dekretem z dnia 12 października, na pozostałych ziemiach polskich ustanowiono Generalną Gubernię (Erlaus des Führers und Reichskanzlers über die Verwaltung der besetzten polnischen Gebiete vom 12. Oktober 1939, Reichsgesetzblatt I 1939, s. 2077 [Dekret Führera i Kanclerza Rzeszy o zarządzie okupowanych obszarów polskich z dnia 12 października 1939 r., Reichsgesetzblatt I 1939, s. 2077]), która podzielona była na 4 dystrykty tj. warszawski, krakowski, radomski oraz lubelski (Jurgielewicz i Misiuk, 2019).

Dekret ten został opublikowany w Dzienniku Ustaw Rzeszy Niemieckiej, był to więc akt o randze ustawy Rzeszy. W. Uruszczak twierdził że było to quasi-państwo, poddane całkowicie suwerenności III Rzeszy, rządzone przez władze cywilne ustanawiane przez rząd w Berlinie. Funkcjonariuszami tego państwa byli Niemcy, przymusowo należący do NSDAP i wykazujący się szczególną gorliwością w wykonywaniu założeń przyjętej przez okupanta polityki wyniszczenia ludności oraz eksploatacji gospodarczej okupowanego obszaru (Uruszczak, 2019).

GG był to twór o niejasnej pozycji ustrojowo-prawnej, który zmieniał swą nazwę. Pierwsza nazwa brzmiała – GG dla okupowanych polskich obszarów. Nie ulega również wątpliwości, że GG było podporządkowane suwerenności Rzeszy. Zaznaczyć jednak trzeba, że władze niemieckie nigdy formalnie nie doprecyzowały prawnoustrojowej pozycji GG (Kłafkowski, 1946: 47–48).

Poza dyskusją pozostaje fakt, że ta niemiecka konstrukcja była sprzeczna z zasadami prawa międzynarodowego dotyczącymi postępowania okupanta. Formalnie GG nie było włączone w granice III Rzeszy Niemieckiej, ale jednocześnie nie stanowiło dla władz niemieckich „zagranicy”. Natomiast przepisy wydawane w III Rzeszy Niemieckiej były w GG konsekwentnie wprowadzane w życie. Gubernator Hans Frank chciał się uważać za szefa państwa podlegającego bezpośrednio decyzjom Adolfa Hitlera. Ponadto Hans Frank utworzył w Berlinie biuro GG – swego rodzaju przedstawicielstwo u boku rządu III Rzeszy (Salmonowicz, 2021).

GG utworzone zostało formalnie w dniu 26 października 1939 r. i miało charakter okupacji pełnej. Generalnym Gubernatorem na ziemiach polskich był prawnik – Hans Frank, który piastował władzę ustawodawczą, sędziowską i wykonawczą. Siedzibą władz centralnych był Kraków (Piątek, 2018).

Istotne zmiany w GG nastąpiły w dniu 31 lipca 1940 r. kiedy to generalny gubernator wydał dekret odnoszący się do zmian organizacyjnych, powołując się na upoważnienie przekazane przez Adolfa Hitlera. Na jego mocy od 15 sierpnia 1940 r. przyjętą a zarazem oficjalną nazwą było GG. Zmiana ta świadczyła o bliższym związku z Rzeszą Niemiecką (Wrzyszczyk, 2019: 440). Rozporządzeniem Hansa Franka z dnia 8 marca 1940 r. zakazano pod groźbą surowych kar używania i pokazywania polskich godeł

państwowych (Rozporządzenie o używaniu byłych polskich godeł w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 8 marca 1940 r.).

Jak podaje W. Uruszczak chciano w ten sposób zatrzeć fakt istnienia państwa polskiego w przeszłości. W oficjalnych dokumentach nazwa „Generalne Gubernatorstwo” pojawiała się jako uzupełnienie nazwy „Rzesza Niemiecka”, co dobitnie uwytknęło, że było ono traktowane jako część Niemiec, wyodrębnioną pod względem administracyjno-prawnym, jako „niemiecki kraj przyboczny” (Nebenland des Reiches) (Uruszczak, 2019: 686).

Powstanie, organizacja, zadania i działalność Polskiej Policji

W dniu 17 grudnia 1939 r. na mocy zarządzenia Hansa Franka do życia powołano Polską Policję (PP) której głównym zadaniem miała być ochrona porządku publicznego oraz pomoc hitlerowskiemu okupantowi. PP często określana była jako tzw. „policja granatowa”. Podkreślić warto że termin „policja granatowa” był używany pod koniec 1939 roku. Swoją nazwę zawdzięcza kolorowi mundurów, jakie nosili policjanci.

W dniu 30 października 1939 roku wyższy dowódca SS i policji w GG, SS-Obergruppenführer – Friedrich Wilhelm Krüger opublikował odezwę, na mocy której pod groźbą „najsurowszych kar” polscy policjanci musieli zgłaszać się do służby (dotyczyło to wszystkich którzy w dniu 1 września pozostawali w służbie) (Chlipała, 2020).

Następnie zostały poczynione kroki w kierunku wypełnienia braków w niemieckiej administracji dawnymi polskimi funkcjonariuszami. Świadczy o tym wydane w dniu 3 listopada 1939 roku przez Hansa Franka „Rozporządzenie o udzielaniu wynagrodzenia znowu zatrudnionym urzędnikom i funkcjonariuszom polskim”. Wymieniony akt prawny, jak podaje M. Chlipała tworzył pewną fikcję prawną (ponownego zatrudnienia), ponadto narzucał zarówno policjantom, jak i urzędnikom polskim obowiązek pracy na dawnych stanowiskach. Warunkiem niezbędnym było jednak złożenie przysięgi wierności III Rzeszy (Chlipała, 2020: 599).

Finalnie, w dniu 17 grudnia 1939 roku Hans Frank wydał zarządzenie, z którego wynika iż na obszarze GG uformowano PP która należała do pionu *Ordnungspolizei* – Orpo i wydzieloną z niej i podległą *Sicherheitspolizei* (Sipo) Polską Policję Kryminalną. Powołana formacja w całości została podporządkowana strukturze terenowej Orpo i nie mogła pochwalić się własnymi władzami wyższymi niż komendant powiatowy/miejski. Na szczeblu dystryktu cechował ją stosunek podległości wobec komendanta Orpo (Mączyński, 2020).

Jak już zostało wspomniane, niemal wszyscy funkcjonariusze PP z ziem wcielonych do Rzeszy zobligowani zostali do wstępowania w szeregi policji polskiej funkcjonującej na terenie GG. Na części okupowanego przez Niemców terytorium II Rzeczypospolitej od końca września aż do połowy grudnia 1939 r., nadal działalność pełniła polska PP. Ważnym wydarzeniem był akt kapitulacji Warszawy, podpisany w dniu 28 września 1939 r., który nakazywał pozostanie w służbie korpusowi Policji Państwowej m.st. Warszawy w pełnym stanie z zastrzeżeniem użycia go do spraw porządkowych (Hempel, 1990).

Niemcy w szybkim tempie przeprowadzili w policji czystki, usuwając wszystkich wyższych rangą oficerów. Funkcjonariusze policji zobowiązani zostali do noszenia przedwojennych mundurów, przy czym musieli usunąć z czapek godła państwowe – orły, które zastąpione zostały herbami powiatowymi. Warto również dodać, że Policja Porządkowa zezwoliła policjantom na posiadanie ograniczonej liczby sztuk broni na posterunku policji, ale kontrolowała zużycie amunicji. W styczniu 1941 r. policjanci zobligowani zostali do podpisania deklaracji, która nakazywała „obowiązki służbowe w posłuszeństwie wobec niemieckiej administracji wiernie i sumiennie wypełniać”, tym samym anulując „przysięgę wierności” złożoną wobec „byłego polskiego państwa lub jego organów”. Nowo utworzoną formację, sprawdzano również pod kątem rasowym. I tak, np. w styczniu 1942 r., jak podaje T. Frydel, policjanci byli zobowiązani zapewnić władze o braku „pochodzenia żydowskiego” do trzech pokoleń wstecz (również w odniesieniu do ich małżonek (Frydel, 2021).

Wśród podstawowych zadań PP w GG wskazać należy m.in. wykonywanie poleceń zleconych przez niemieckich przełożonych. Rozkazy wydawane przez przełożonych musiały być sprawnie realizowane. Policjanci, którzy nie potrafili wypełnić swoich zadań, byli wydalani ze służby, a nawet skazywani na śmierć. Nadzór nad „policją granatową” pełnił komendant Policji Porządkowej w dystrykcie (K.d.O) w wyniku czego „policja granatowa” nie była już autonomiczna, a łączył ją stosunek podległości względem niemieckich władz (Jurgielewicz i Misiuk, 2019).

Od strony organizacyjnej PP podzielona została na wiele organizacji powiatowych i miejskich (były one od siebie niezależne). Nadzór nad nimi sprawowali przedstawiciele policji niemieckiej. W przypadku organizacji miejskich kontrolę sprawowała niemiecka Policja Ochronna, tzw. *Schupo*. Z kolei w zakresie organizacji powiatowych funkcję tę pełnili komendanci tamtejszych plutonów żandarmerii (Jurgielewicz, Misiuk, 2019: 112–113).

PP miała wiele obowiązków. W szczególności do stałych czynności jej funkcjonariuszy należały: pełnienie patroli prewencyjno-interwencyjnych, nadzór nad stanem sanitarnym, regulacja ruchu kołowego, służba na dworcach kolejowych i nadzór nad obowiązkiem meldunkowym oraz nadzór nad bierną obroną przeciwlotniczą. Innym zadaniem jakie funkcjonariusze mieli wypełnić było prowadzenie podstawowego szkolenia Żydowskiej Służby Porządkowej (sprawowała ona wewnętrzną służbę w gettach). Jak ukazała historia, zaufanie władz okupacyjnych w tamtym okresie do PP było niewielkie. W swojej pracy C. Guźniczak stwierdził, że żaden z trzech stopni alarmu na wypadek wystąpienia przeciwko okupantowi nie przewidywał użycia PP, zaś w trzecim stopniu alarmu przewidziano aresztowanie oraz rozbrojenie całej formacji, jak również jej fizyczną likwidację (Guźniczak, 2008: 19–20).

PP zwana również „policją granatową” zajmowała się także inwigilacją, która skierowana była wobec osób już notowanych lub prowadzących podejrzany tryb życia. Funkcjonariusze zazwyczaj sami prowadzili obserwację tych ludzi, lub wykorzystywali do tego swoich informatorów. W okresie II wojny światowej było wielu donosicieli. Wynikało to zapewne z faktu, że chcieli oni utrzymywać dobre stosunki z ówczesną władzą. Uwypuklić trzeba jednak fakt, że „policja granatowa” nie posiadała tzw. etatowych szpicli (Misiuk, 2008).

Sprawy kadrowe regulowano według zasad przedwojennych (funkcjonariusze PP mieli status urzędników komunalnych). W skład tej formacji wchodził funkcjonariusze służby zewnętrznej i personel cywilny. Korpus osobowy Policji tworzyli funkcjonariusze zawodowi (oficerowie i szeregowi). W 1941 roku utworzono dodatkową grupę policjantów tj. kandydatów na szeregowych PP (przyjętych na okres próbny). Służba w tej formacji miała charakter przymusowy, a jej opuszczenie postrzegano jako dezercję z oddziałów frontowych. Stan liczebny PP, jak zauważył A. Misiuk, wykazywał tendencję wzrostową przez cały okres okupacji od 201 oficerów i 10 tys. 289 szeregowych w końcu 1940 roku do ponad 12 tys. 500 oficerów, szeregowych i kandydatów w 1944 r. (Misiuk, 2008: 162–163).

Ważne zmiany zauważyć można w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej funkcjonariuszy PP. Kary dyscyplinarne (kary drobne: ostrzeżenie, nagana, areszt, najwyższa – wydalenie ze służby bez zaopatrzenia emerytalnego) były wymierzane za wykroczenia przeciwko przepisom służbowym. Warto zaznaczyć, że uprawnienia dyscyplinarne znajdowały się w rękach polskich kierowników jednostek, od rangi kierowników komisariatu począwszy, po komendantów miejskich i powiatowych i niemieckie władze nadzorcze. Wydalenie ze służby funkcjonariusza było zasadne jedynie w przypadku urzędowego stwierdzenia nielojalności politycznej oraz samodzielnego porzucenia służby. Z kolei w kwestii przestępstw pospolitych policjant odpowiadał przed polskimi organami wymiaru sprawiedliwości. Natomiast od września 1943 roku funkcjonariusz odpowiadał wyłącznie przed sądami niemieckimi (zasady były zbliżone do tych panujących w policji niemieckiej) (Misiuk, 2008: 163).

Na obszarze GG działalność prowadziła także polska policja kryminalna. W pierwszych miesiącach funkcjonowania, stanowiła ona specjalny oddział policji polskiej GG. Natomiast już w 1940 r. została wydzielona ze struktury policji polskiej oraz zespolona z niemiecką policją kryminalną (Kripo). W zbliżonym okresie, niemieckie władze wydały rozporządzenie nakazujące wszystkim funkcjonariuszom przedwojennej służby śledczej PP wstępować w szeregi polskiej policji kryminalnej (Chinciński, 2021: 34).

Wnioski

PP w czasie II wojny światowej musiała sprostać wielu zadaniom. Okoliczności w jakich przyszło funkcjonariuszom policji prowadzić służbę nie były łatwe. Zagrożenia rysujące się z różnych stron sprawiły, że trudno jest w sposób jednoznaczny ocenić działalność tej formacji. Podobny odbiór w tamtym czasie miało społeczeństwo. Poddając analizie zakres obowiązków jakie spoczywały na barkach funkcjonariuszy, można zauważyć że w porównaniu z okresem międzywojennym, kiedy działalność pełniła PP, prawa funkcjonariuszy granatowej policji były mocno ograniczone. Świadczy o tym jej marginalizacja do roli policji komunalnej lub gminnej czy reglamentacja broni i amunicji.

Zmiany formalno-prawne ujawniły się także w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej funkcjonariuszy. Praca funkcjonariuszy była w omawianym okresie złożona i trudna. Wystarczy wspomnieć o tym, że policjanci często byli zmuszani i wykorzystywani do uczestniczenia wraz z Niemcami w łapaniach, w obławach czy w ochronie obozów pracy przymusowej. Eskortowali również ludzi do obozów

przejściowych. Czynności jakie wykonywali policjanci z pewnością wpłynęły na jej odbiór społeczny. Niemniej jednak, podstawowym celem tej pracy było przedstawienie i charakterystyka organizacji, jak również działalności PP w czasie II wojny światowej. Reasumując, w okresie II wojny światowej na terenie GG dostrzec można dużą dynamikę zmian społecznych i prawnych. Objęły one swoim zasięgiem powołaną w 1939 roku PP, zwaną również „granatową policją”. W czasie prowadzonych działań wojennych wielu funkcjonariuszy policji poniosło śmierć. Wielu z nich świadomie oddało swoje życie w imię wyższych wartości, co z pewnością zasługuje na wyrazy szacunku i uznania.

Bibliografia

- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. (2001). *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Chaciński T. (2021). Gdyńscy policjanci w II wojnie światowej – losy funkcjonariuszy po wrześniu 1939 roku. *Dzieje najnowsze*, R. 53, z. 3.
- Chlipała M. (2020). Konspiratorzy w Policji Polskiej i Polskiej Policji Kryminalnej w Krakowie w latach 1939 – 1945, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, t.147, nr 3, s. 597–618, <http://dx.doi.org/10.4467/20844069ph.20.032.12486>.
- Czop A., Sokołowski M. (2013). Historia polskich formacji policyjnych od II wojny światowej do czasów współczesnych. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, nr 13, 28–47.
- Fałdowski M. (2016). Zagłada polskich policjantów więzionych w obozie specjalnym NKWD w Ostaszkowie (wrzesień 1939-maj 1940). *Szczytno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji*.
- Franc S. (2012). Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, nr 8, s. 185–205.
- Frydel T. (2021). Zwykła organizacja, nadzwyczajna przemoc państwowa. Polska policja granatowa a Zagłada we wschodniej części dystryktu krakowskiego. *Zagłada Żydów. Studia i Materiały*, nr 17, s. 99–138, <https://doi.org/10.32927/zsim.873>.
- Guźniczak C. (2008). Policja w Polsce. Rys historyczny od 1914 roku do współczesności. *Naukowe Collegium Balticum*, z. 8, s. 14–25.
- Hempel A. (1990). *Pogrobowcy kłęski. Rzecz o policji „granatowej” w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jeleniewski M.K. (2007). *Model Policji Państwowej w II Rzeczypospolitej (1919–1939)*. W: Szymaniak A., Ciepela W. (red.), *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy. T. 1*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Jurgielewicz M., Misiuk A. (2019). Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej Polskiej a Policja Polska w okresie II wojny światowej. *Studia Politologiczne*, nr 51, s. 105–117.
- Kania M. (2012). Losy funkcjonariuszy policji II Rzeczypospolitej Polskiej w Polsce Ludowej. *Pamięć i Sprawiedliwość*, nr 1(19), s. 421–451.
- KlaŃkowski A. (1946). *Okupacja niemiecka w Polsce w świetle prawa narodów*. Poznań: Wydawnictwo Instytutu Zachodniego.
- Kozulubski J. (1994). Stosunek społeczeństwa do policji. *Przegląd Policyjny*, nr 4, s. 114–117.

- Kozyra W. (2013). Okupacja administracyjna na ziemiach polskich Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939–1945. *Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska. Sectio G – Ius*, Vol. 60, No 1, p. 35–51.
- Litwiński R. (2007). *Korpus policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Litwiński R. (2008). Okupacyjne losy policjantów w polskiej historiografii. Stan badań i postulaty badawcze. *Studia Podlaskie*, t. XVII, s. 283–298.
- Majer P. (2019). Funkcjonariusze Policji Państwowej i Policji Polskiej w powojennej rzeczywistości – uwagi syntetyzujące. *Studia Politologiczne*, Vol. 51, s. 118–138.
- Mączyński M. (2012). *Organizacyjno-prawne aspekty funkcjonowania administracji bezpieczeństwa i porządku publicznego dla zajętych obszarów polskich w latach 1939–1945. Ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa jako stolicy Generalnego Gubernatorstwa*. Kraków: Wydawnictwo PROMO.
- Misiuk A. (2008). *Historia Policji w Polsce: od X wieku do współczesności*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Misiuk A. (1996). *Policja Państwowa 1919–1939. Powstanie, organizacja, kierunki działania*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piątek M. (2018). Działalności tzw. „policji granatowej” w Generalnym Gubernatorstwie. *Rocznik Polsko-Ukraiński*, t. XX, s. 111–121, <http://dx.doi.org/10.16926/rpu.2018.20.08>.
- Policja (2022). *Historia*. Pobrano z: <https://info.policja.pl/inf/historia> (10.09.2022).
- Salmonowicz S. (2021). O prawie III Rzeszy Niemieckiej w Polsce (1939–1945). *Studia nad autorytaryzmem i totalitaryzmem*, t. 43(3), s. 535–536, <https://doi.org/10.19195/2300-7249.43.3.33>.
- Uruszczak W. (2019). Perwersyjne funkcje niemieckiego „prawa” w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1945). *Z dziejów prawa*, nr 12(20), s. 681–707.
- Wrzyszcak A. (2019). Ustrój i prawo w Generalnym Gubernatorstwie w poglądach prawników niemieckich na łamach czasopisma „Deutsches Recht” w czasie II wojny światowej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G – IUS*, vol. 66, No 1, p. 439–450, <https://doi.org/10.17951/g.2019.66.1.439-450>.

Akty prawne polskie

- Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej, Dz.Pr.P.P. 1919 nr 61 poz. 363.
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu policji państwowej (tzw. granatowej policji), Dz.U. 1944 nr 2 poz. 6.
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. o Milicji Obywatelskiej, Dz.U. 1944 nr 7 poz. 33.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej, Dz.U. 1928 nr 28 poz. 257.
- Rozporządzenie Krajowej Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu korpusu Policji Państwowej, Dz.U. 1944 nr 2 poz. 17.
- Rozporządzenie Krajowej Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1944 r. o tymczasowej organizacji służby bezpieczeństwa, Dz.U. 1944 nr 2 poz. 18.

Akty prawne niemieckie

- Erlass des Führers und Reichskanzlers über die Verwaltung der besetzten polnischen Gebiete vom 12. Oktober 1939, Reichsgesetzblatt I 1939, s. 2077 [Dekret Führera

i Kanclerza Rzeszy o zarządzie okupowanych obszarów polskich z dnia 12 października 1939 r., Reichsgesetzblatt I 1939, s. 2077].

Rozporządzenie o używaniu byłych polskich godeł w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 8 marca 1940 r., Dz.R. GGOP 1940 nr 18, s. 98.

Biogram autora

Konrad Żurek – absolwent seminarium doktoranckiego w zakresie nauk prawnych (WSPiA – Rzeszowska Szkoła Wyższa). Absolwent Wydziału Prawa i Administracji WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej oraz Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego. Za interesowania badawcze autora koncentrują się wokół prawa administracyjnego, prawa konstytucyjnego, zagadnień związanych z bezpieczeństwem państwa oraz historii prawa. Autor kilku publikacji z zakresu prawa konstytucyjnego, prawa administracyjnego oraz historii prawa, w tym kilku z zakresu szeroko rozumianego bezpieczeństwa m.in.: *Unifikacja służb policyjnych w Polsce międzywojennej* [w:] Humanistyka i Nauki Społeczne, Wrocław 2019; *Institucja Rady Państwa oraz jej zadania z zakresu bezpieczeństwa w okresie Polski Ludowej*, „Annales UMCS. Sectio G – IUS”, Vol. 68, no 1; *Organizacja i działalność Politycznej w Polsce międzywojennej*, „Acta Iuridica Resoviensia” 2022, nr 1(36).

